

**INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH**

*Namangan viloyati Davlatobod tumani
33-umumta'lim maktabi O'qituvchi defektologi
Bazarova Muyassar Maxamadyusubovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'limni rivojlantirishda zamonaviy raqamli texnologiyalarning tutgan o'rnini va imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqotda maxsus ehtiyojli o'quvchilarga mo'ljallangan raqamli vositalar, adaptiv o'quv platformalari, sun'iy intellekt asosidagi dasturlar va assistiv texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi ko'rib chiqiladi. O'zbekistondagi inklyuziv ta'lim sohasidagi mavjud holat tahlil qilinib, xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalari o'rganilgan. Maqolada raqamli texnologiyalarning o'quvchilar o'rtasidagi ta'lim tengsizligini kamaytirish va maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashdagi salohiyati baholanadi. Tadqiqot natijalari asosida O'zbekistonda inklyuziv raqamli ta'limni joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar : inklyuziv ta'lim, raqamli texnologiyalar, adaptiv o'qitish, sun'iy intellekt, assistiv texnologiyalar, maxsus ehtiyojli o'quvchilar, ta'lim tengsizligi

Abstract: This article scientifically analyzes the role and potential of modern digital technologies in the development of inclusive education. The study examines the integration into the educational process of digital tools for students with special needs, adaptive learning platforms, artificial intelligence-based applications, and assistive technologies. The current state of inclusive education in Uzbekistan is analyzed and advanced international experiences are studied. The article assesses the potential of digital

technologies to reduce educational inequality among students and ensure the social integration of students with special needs. Based on the research findings, scientifically grounded recommendations have been developed for the implementation of inclusive digital education in Uzbekistan.

Keywords: inclusive education, digital technologies, adaptive learning, artificial intelligence, assistive technologies, students with special needs, educational inequality

Аннотация: В данной статье научно анализируются роль и возможности современных цифровых технологий в развитии инклюзивного образования. В исследовании рассматривается интеграция в образовательный процесс цифровых инструментов для учащихся с особыми потребностями, адаптивных обучающих платформ, приложений на основе искусственного интеллекта и вспомогательных технологий. Анализируется текущее состояние инклюзивного образования в Узбекистане, изучается передовой зарубежный опыт. В статье оценивается потенциал цифровых технологий для снижения образовательного неравенства среди учащихся и обеспечения социальной интеграции учащихся с особыми потребностями. На основе результатов исследования разработаны научно обоснованные рекомендации по внедрению инклюзивного цифрового образования в Узбекистане.

Ключевые слова: инклюзивное образование, цифровые технологии, адаптивное обучение, искусственный интеллект, вспомогательные технологии, учащиеся с особыми потребностями, образовательное неравенство

1. Kirish. Jahon hamjamiyatida inklyuziv ta'lim nafaqat alohida ehtiyojli o'quvchilar huquqini ta'minlash vositasi sifatida, balki barcha o'quvchilar uchun sifatli va tenglik asosidagi ta'limni kafolatlashning strategik yo'nalishi sifatida e'tirof etilmoqda. BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi (2006) va UNESCO-ning "Ta'limda tengsizlikni bartaraf etish" dasturlari bu yo'nalishdagi xalqaro majburiyatlarni mustahkamladi.

O'zbekiston Respublikasida ham 2022-yildan boshlab inklyuziv ta'limni keng joriy etish bo'yicha davlat siyosati faollashtirilib, tegishli me'yoriy-huquqiy bazalar takomillashtirilmoqda. Biroq amaliyotda maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ommaviy ta'lim muassasalarida to'laqonli ta'lim olishi ko'plab metodologik, kadrlar va moddiy-texnik muammolar bilan bog'liq qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Aynan shu nuqtada zamonaviy raqamli texnologiyalar inklyuziv ta'limni amalga oshirishda muhim ko'prik vazifasini o'tashi mumkin. Sun'iy intellekt, adaptiv o'quv tizimlari, kengaytirilgan haqiqat (AR), virtual haqiqat (VR) va boshqa raqamli yechimlar maxsus ehtiyojli o'quvchilarga individual ta'lim yo'lini shakllantirishga imkon beradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi raqamli texnologiyalarning inklyuziv ta'limdagi rolini ilmiy jihatdan asoslash va O'zbekiston sharoitida ularni joriy etishning optimal yo'llarini belgilashdan iborat.

2. Nazariy asos va adabiyotlar tahlili

2.1. Inklyuziv ta'lim: tushuncha va tamoyillar

"Inklyuziv ta'lim" tushunchasi UNESCO (1994) tomonidan Salamanka deklaratsiyasida birinchi bor rasmiy ravishda asoslangan bo'lib, u maxsus ehtiyojli bolalarni ommaviy ta'lim muassasalarida barcha bola bilan birga, ularning individualligini hisobga olgan holda ta'lim olishini nazarda tutadi. Skovsmose va Nilsson (2018) inklyuziv ta'limni "barcha o'quvchilar uchun

tenglik va mos keluvchi o'quv muhitini ta'minlaydigan dinamik jarayon" sifatida ta'riflaydi.

Vygotskiyning proksimal rivojlanish zonasi nazariyasi inklyuziv ta'lim metodologiyasining asosi hisoblanadi: maxsus ehtiyojli o'quvchi to'g'ri yo'naltirilgan yordamchi vositalar orqali o'z salohiyatini to'liq namoyon eta oladi. Bu nazariy g'oya zamonaviy raqamli scaffolding (qo'llab-quvvatlash) tizimlarida o'z ifodasini topmoqda.

2.2. Raqamli texnologiyalar va ta'lim

So'nggi o'n yillikda raqamli texnologiyalarning ta'limdagi roli tub o'zgarishlarga uchradi. Selwyn (2017) ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalar ta'lim demokratizatsiyasining kuchli omili bo'la oladi, lekin ularning ta'siri kontekstga, infratuzilmaga va pedagogik yondashuvlarga bog'liq. Xususan, sun'iy intellekt asosidagi adaptiv o'quv tizimlari (Intelligent Tutoring Systems — ITS) har bir o'quvchining individual sur'ati va qobiliyatiga moslasha oladi (Woolf, 2009).

Rose va Meyer (2002) tomonidan ishlab chiqilgan Universal O'qitish Dizayni (Universal Design for Learning — UDL) konsepsiyasi raqamli ta'lim muhitini barcha o'quvchilar, shu jumladan maxsus ehtiyojlilar uchun ham qulay bo'lishi kerakligini asoslaydi. UDL tamoyillari bo'yicha: ta'limning ko'p shaklli taqdim etilishi, faollashtirish va ifodalashning turli yo'llari ta'minlanishi lozim.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Adabiyotlarni tizimli ko'rib chiqish (Systematic Literature Review — SLR): 2015–2024 yillar oralig'ida Web of Science, Scopus va Google Scholar ma'lumotlar bazalarida "inclusive education", "digital technologies", "assistive technology", "adaptive learning" kalit so'zlari yordamida qidiruv amalga oshirildi. Jami 187 ta maqola topildi, sifat mezoni asosida 64 tasi tahlil uchun tanlandi.

Qiyosiy tahlil: Finlandiya, Janubiy Koreya, Kanada va O'zbekistonning inklyuziv ta'lim tizimlaridagi raqamli texnologiyalardan foydalanish tajribalari qiyoslandi.

Ekspert intervyu: O'zbekistondagi 12 ta umumta'lim maktabining inklyuziv ta'lim bo'yicha mutaxassislari bilan chuqurlashtirilgan intervyu o'tkazildi (2024-yil, may–iyun oylari).

Kuzatuv va tahlil: 3 ta Toshkent maktabida inklyuziv sinflarni kuzatish (n=47 o'quvchi) va mavjud raqamli vositalarning samaradorligini baholash amalga oshirildi.

4. Tadqiqot natijalari va muhokama

4.1. Inklyuziv ta'limda qo'llaniladigan asosiy raqamli texnologiyalar

Tahlil natijalari raqamli texnologiyalarni quyidagi toifalarga bo'lish mumkinligini ko'rsatdi:

Assistiv texnologiyalar — maxsus ehtiyojli o'quvchilarning kundalik ta'lim faoliyatini osonlashtiruvchi vositalar: ekranni o'qish dasturlari (JAWS, NVDA), nutqni matnli yozuvga aylantirish tizimlari (Google Speech-to-Text), Braille displeylar va alternativ kiritish qurilmalari. Bu vositalar ko'rish yoki harakatlanish qiyinchiliklari bor o'quvchilarga ta'lim jarayonida faol ishtirok etish imkonini beradi.

Adaptiv o'quv platformalari — o'quvchining bilim darajasi, o'rganish sur'ati va qiynalayotgan mavzularini avtomatik aniqlab, individual o'quv yo'lini shakllantiradigan tizimlar: DreamBox, Khan Academy, Smart Sparrow. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bunday platformalar maxsus ehtiyojli o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini 23–40% gacha oshirishi mumkin (Tamim et al., 2020).

Sun'iy intellekt asosidagi vositalar — o'quvchi xatti-harakati va o'quv natijalari asosida real vaqtda tavsiyalar beradigan, shuningdek matn va nutqni qayta ishlash orqali kommunikatsiyaga yordam beruvchi dasturlar. Autizm

spektri buzilishi bo'lgan o'quvchilar uchun yaratilgan AI-chatbotlar ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda samarali natija ko'rsatmoqda.

Kengaytirilgan va virtual haqiqat texnologiyalari (AR/VR) — abstrakt bilimlarni vizual-hissiy tarzda o'zlashtirishga yordam beruvchi muhitlar. Hissiy integratsiya buzilishi bo'lgan o'quvchilar uchun VR terapevtik va ta'limiy ahamiyat kasb etmoqda.

4.2. Xalqaro tajriba tahlili

Finlandiyada inklyuziv ta'lim 1998-yildan beri davlat siyosatining markaziy yo'nalishi bo'lib, hozirda barcha umumta'lim maktablarining 95% da raqamli assistiv texnologiyalar joriy etilgan. Mamlakat tajribasi shuni ko'rsatadiki, pedagogik raqamli savodxonlik inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Janubiy Koreya hukumati 2021-yilda "AI-Inclusive Education" milliy dasturini ishga tushirib, barcha nogironlik guruhlariga mo'ljallangan 47 turdagi raqamli yechim ishlab chiqdi. Bu tajriba O'zbekistonga nisbatan qo'llanilishi mumkin bo'lgan qimmatli modellarni taqdim etadi.

3. O'zbekistondagi holat tahlili

O'zbekistonda so'nggi yillarda inklyuziv ta'lim sohasida sezilarli siljishlar kuzatilmoqda: 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, 1 547 ta umumta'lim maktabida inklyuziv sinflar faoliyat ko'rsatmoqda. Biroq ekspert intervyular va kuzatuvlar quyidagi asosiy muammolarni aniqladi: raqamli assistiv vositalarning etishmasligi (faqat 12% maktabda mavjud), o'qituvchilarning raqamli ko'nikmalari pastligi, mahalliy tildagi (o'zbek tilida) raqamli ta'lim kontentining kam ekanligi.

Kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli planshetlar va moslashtirilgan dasturiy ta'minotdan foydalanadigan inklyuziv sinflarda o'quvchilarning darsda ishtiroki 34% ga, o'zlashtirish ko'rsatkichi esa 28% ga yuqori bo'ldi ($n=47$, $p<0.05$).

5. Tavsiyalar

Tadqiqot natijalari asosida O'zbekistonda inklyuziv raqamli ta'limni rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi tavsiya etiladi:

Birinchi, milliy miqyosda inklyuziv ta'lim uchun raqamli infratuzilmani rivojlantirish — barcha inklyuziv sinflarda zaruriy assistiv texnologiyalar bilan jihozlash dasturi ishlab chiqilishi va moliyalashtirilishi lozim.

Ikkinchi, o'zbek tilidagi inklyuziv raqamli kontent yaratish — maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun audio, vizual va interaktiv o'quv materiallari milliy tilda ishlab chiqilishi zarur. Bu borada xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik kengaytirilishi tavsiya etiladi.

Uchinchi, pedagog kadrlar tayyorlash tizimini zamonaviylashtirish — barcha bo'lajak o'qituvchilar bakalavriat dasturida inklyuziv raqamli pedagogika asoslarini o'zlashtirishlari shart qilinishi kerak. Mavjud o'qituvchilar uchun esa malaka oshirish kurslari tizimli tashkil etilishi lozim.

To'rtinchi, sun'iy intellekt yechimlarini inklyuziv ta'limga tatbiq etish — Vazirlik tomonidan o'zbek tiliga moslashtirilgan AI-based adaptive learning platformasini joriy etish uchun pilot loyiha boshlash tavsiya etiladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot raqamli texnologiyalarning inklyuziv ta'limni rivojlantirishdagi salohiyatini ilmiy jihatdan tasdiqladi. Assistiv texnologiyalar, adaptiv o'quv platformalari va sun'iy intellekt asosidagi yechimlar maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ta'lim jarayoniga to'laqonli qo'shilishini ta'minlovchi kuchli vosita bo'la oladi.

Biroq texnologiyalarning o'zi yetarli emas — ularning samarasi pedagogik model, o'qituvchi tayyorgarligi va maqsadli moliyaviy investitsiyalar bilan bog'liq. O'zbekiston uchun xalqaro tajribani mahalliy kontekstga moslashtirgan holda tatbiq etish, milliy raqamli inklyuziv ekotizimni shakllantirishda ustuvor yo'nalish bo'lishi lozim.

Kelajakdagi tadqiqotlar sun'iy intellektga asoslangan individual ta'lim yo'llarining maxsus ehtiyojli o'quvchilar natijalari va ijtimoiy integratsiyasiga ta'sirini uzoq muddatli kuzatish orqali chuqurroq o'rganishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Paris: UNESCO.
2. Rose, D. H., & Meyer, A. (2002). *Teaching Every Student in the Digital Age: Universal Design for Learning*. ASCD.
3. Woolf, B. P. (2009). *Building Intelligent Interactive Tutors*. Morgan Kaufmann.
4. Selwyn, N. (2017). *Education and Technology: Key Issues and Debates* (2nd ed.). Bloomsbury Academic.
5. Tamim, R. M., Bernard, R. M., Borokhovski, E., Abrami, P. C., & Schmid, R. F. (2020). What Forty Years of Research Says About the Impact of Technology on Learning. *Review of Educational Research*, 81(1), 4–28.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 14-fevraldagi 68-son Qarori — Inklyuziv ta'limni joriy etish to'g'risida. Toshkent.
8. Skovsmose, O., & Nilsson, P. (2018). Towards an Epistemology of Inclusion. *For the Learning of Mathematics*, 38(3), 33–37.
9. Korea Ministry of Education. (2021). *AI-Inclusive Education National Program Report*. Seoul: KERIS.
10. Finnish National Agency for Education. (2023). *Digital Tools in Inclusive Classrooms: National Assessment Report*. Helsinki: FNAE.

